

Kleinst Waterhoenders in de Groene Jonker in de zomer van 2009

Waarneming.nl

Natuurmonumenten

Foto voorkant: Paring Kleinst Waterhoenders, 13 juni 2009. Fotograaf: Marianne Slot

Tekst Robert van der Meer, Frank van der Meer

© Copyright 2009

Alle rechten voorbehouden.

Zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs mag niets van deze uitgave worden verveelvoudigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, magnetische media of op welke wijze dan ook.

Het copyright van de foto's blijft bij de betreffende fotograaf.

Inhoudsopgave

1. Algemene informatie over het gebied	2
2. Algemene informatie over de soort.....	3
3. Waarnemingen van Kleinst Waterhoen in de Groene Jonker	5
3.1 Ontdekking.....	5
3.2 Touwtje	8
3.3 Verstoring broedgebied.....	9
3.4 Pullen	10
3.5 Andere waarnemingen van Kleinst Waterhoen in 2009	10
Bronvermelding	13

1. Algemene informatie over het gebied

De Groene Jonker ligt in de Kousspolder, nabij Zevenhoven. Het is 107 hectare groot en wordt, evenals de nabijgelegen Nieuwkoopse Plassen, beheerd door Vereniging Natuurmonumenten.

Het is een nog jong natuurgebied. In 2007 werd de Groene Jonker van een agrarisch weidelandschap ontwikkeld tot een nieuw waterrijk natuurgebied met natuurlijke waterstanden, geschikt voor moeras- en rietachtige flora en fauna. Nieuwe waterpartijen werden gegraven en oude watergangen werden verruimd. De grond die daarbij vrijkwam werd gebruikt om een verhoging rond het gebied aan te leggen. Begin 2008 werd de omzetting van landbouwgrond naar natuur afgerond. Op 6 maart van dat jaar werd de Groene Jonker officieel geopend. Anno 2009 bestaat het gebied uit ondiepe plassen, rietlanden en vochtige graslanden.

De Groene Jonker maakt deel uit van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), het landelijke netwerk dat grote en kleine natuurgebieden met elkaar verbindt. Het gebied is onderdeel van de natte verbindingzone die van noord naar zuid door Nederland loopt.

Het zuidelijke deel van het gebied is toegankelijk gemaakt met een wandelpad en voetgangersbruggen. In het gebied liggen twee parkeerplaatsen.

In de winter van 2008-2009 werden meteen al bijzondere vogels in de Groene Jonker waargenomen. Regelmatig werd een Roerdomp gezien en in de polders in de omgeving van de Groene Jonker verbleven grote groepen Toendrarietganzen.

In het voorjaar werd het gebied nog veel interessanter voor vogelaars toen de trek losbarstte. In het gebied werden schaarse en zeldzame doortrekkers gezien, zoals Witwangstern, Witvleugelstern, Gestreepte en Temmincks Strandloper, en ook veel soorten steltlopers die normaal alleen aan de kust gezien worden, zoals Zilverplevier, Rosse Grutto, Kanoet, Steenloper en Drieteenstrandloper. Daarnaast vormden de grote aantallen Lepelaars in het gebied een spectaculair gezicht. Ook leuk waren de doortrekkende en in de Nieuwkoopse Plassen broedende Zwarte Sterns, Zwartkopmeeuwen en Purperreigers die hier rondvlogen.

Ook na de trektijd bleef het gebied interessant voor veel vogelsoorten. Vanaf 16 mei verbleven in de Groene Jonker 2 tot 3 Steltkluten. Een enkele keer werden zelfs 4 vogels gemeld. Deze zaten meestal ver in het gebied, maar waren soms goed te bekijken, vaak vanaf de kijkplek bij de gele hijskraan die langs de Hogedijk staat. De vogels zijn ook al parend waargenomen.

Vanaf 22 mei werden in het gebied ook geregeld Porseleinhoenders gehoord én gezien. Volgens sommige bronnen gaat het mogelijk om 5 territoria. Ook bij de Porseleinhoenders werd meerdere malen paring waargenomen. Vanaf eind juni werden er zelfs jongen gezien.

Bijzonder zijn ook de grote aantallen van de Geoorde Fuut in het gebied. In het gebied werden eind mei 15 bezette nesten vastgesteld. Later in het broedseizoen waren nog 9 nesten bezet. Vanaf eind juni werden er meerdere paartjes met kuikens gezien.

Afbeelding 1 De Groene Jonker. Fotograaf: Frank van der Meer

2. Algemene informatie over de soort

Het Kleinst Waterhoen (*Porzana pusilla*) is de kleinste ral van Europa, met ongeveer 16-18 cm nog kleiner dan een Spreeuw. Ze broeden hoofdzakelijk in Oost-Europa (vanaf Polen oostwaarts) en in mindere mate ook in Zuid-Europa (vooral Spanje). De soort komt verder in 6 ondersoorten voor in grote delen van Azië, Afrika, Australië en Nieuw-Zeeland. Het Kleinst Waterhoen is in Europa een zomergast (van april-mei tot september); ze brengen de winter door in Afrika. In Nederland zijn het zeldzame broedvogels, met jaarlijks hooguit enkele paartjes. Volgens SOVON Vogelonderzoek ging het in de periode 1998-2000 jaarlijks om 2-9 paar. Hierbij moet worden vermeld

dat roepende vogels binnen de datumgrenzen van 10 mei tot en met 31 juli volgens SOVON-normen een 'mogelijk broedgeval' vormen, die worden meegeteld in de schatting van het aantal broedparen. Het is bij aanwezigheid van Kleinst Waterhoenders in een gebied echter moeilijk om vast te stellen of de vogels ook daadwerkelijk tot broeden overgaan. Tot 2005 zijn er minstens 19 broedgevallen vastgesteld in Nederland. Het werkelijke aantal broedgevallen zal waarschijnlijk dus hoger liggen dan dit aantal. Een bekende plek voor de soort in Nederland is Polder Achteraf, nabij Tienhoven, op de grens van Noord-Holland en Utrecht. Hier werd de soort van 2005 tot 2009 jaarlijks waargenomen. De Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) heeft tot 1 januari 2007 125 exemplaren van de soort aanvaard. Met ingang van die datum worden waarnemingen van de soort niet meer door de commissie beoordeeld.

Het Kleinst Waterhoen broedt meestal in ontoegankelijke moerassen, ondergelopen weilanden, vennen etc. Hij heeft het liefst kleine, zompige gebieden met een rijke vegetatie (zoals Pitrus en zegge) en een lage waterstand, maximaal tot kniehoogte reikend.

Door de geheimzinnige levenswijze van het Kleinst Waterhoen is nog weinig bekend over deze vogelsoort. Kleinst Waterhoenders zijn niet schuw, maar leven verborgen in de dichte vegetatie, vaak in ontoegankelijke moerassen en zijn vooral 's nachts actief. Als gevolg hiervan worden de vogels vrijwel nooit gezien. Het Kleinst Waterhoen verradt zijn aanwezigheid meestal door zijn nachtelijke baltsroep in de maanden mei en juni: een droge ratel variërend in volume, herinnerend aan het geluid van een groene kikker of Rugstreeppad.

Kleinst Waterhoenders hebben een bruine kruin, nek en bovenzijde en een blauwgrijze kop, borst en buik. De snavel is grijsgroen, de iris is rood en de poten zijn olijfgroen tot -bruin. De onderstaart is zwart-wit gebandeerd.

Het Kleinst Waterhoen lijkt erg op het Klein Waterhoen. De beste verschillen om Klein Waterhoen uit te sluiten zijn de korte handpenprojectie, het ontbreken van rood aan de snavelbasis, de duidelijke zebra bandering op de achterflanken en de vele witte ringen en krullen op de bovenzijde. In tegenstelling tot het Klein Waterhoen zijn bij het Kleinst Waterhoen het mannetje en vrouwtje lastig van elkaar te onderscheiden. Doorgaans heeft het vrouwtje een iets lichtere keel dan het mannetje.

Kleinst Waterhoenders foerageren al zwemmend of lopend op de drijvende vegetatie. Het voedsel bestaat vooral uit (water)insecten en hun larven, maar ook wel uit andere ongewervelde diertjes, plantendelen en zaden.

3. Waarnemingen van Kleinst Waterhoen in de Groene Jonker

3.1 Ontdekking

In de avond van 27 mei 2009 hoorde Felix Verschoor rond half elf een Kleinst Waterhoen roepen aan de zuidoostkant van de Groene Jonker. De dagen daarna werd het gebied veel bezocht door vogelaars, maar resultaat in de vorm van vervolgwaarnemingen bleef uit.

In de middag van 8 juni ontdekte en fotografeerde Kees Janmaat echter 2 Kleinst Waterhoenders in de zuidwesthoek. Nadat de foto's (afbeelding 2-4) op Waarneming.nl verschenen, ging er een schok door vogelend Nederland. Na overleg met de boswachter werd de precieze locatie bekend gemaakt en diezelfde avond kwamen veel vogelaars naar het gebied in de hoop op een zichtwaarneming, maar ze werden die avond slechts nog gehoord en niet meer gezien.

De volgende dag (9 juni) hadden de vogelaars aanzienlijk meer geluk. Al vanaf de ochtendschemering lieten de 2 vogels zich goed zien; dit bleef de hele dag zo. Gedurende de hele dag was het een komen en gaan van vele tientallen vogelaars. De waarneming van een open en bloot foeragerend Kleinst Waterhoen maakte diepe indruk op de vogelaars, niet alleen door zijn zeldzaamheid, maar des te meer doordat de soort door velen voor het eerst ook zeer fraai gezien kon worden, in plaats van alleen gehoord. Eén waarnemer noemde de waarneming van het Kleinst Waterhoen zelfs het 'ornithologisch hoogtepunt van het jaar'.

Diezelfde avond ontdekte Kees de Vries rond negen uur een derde vogel op een nieuwe plek, tegenover de dierenbegraafplaats van Zevenhoven, ca. 50 meter ten westen van het houten uitkijkplatform aan de Hogedijk. De vogel was aan het roepen in een klein pitrusrandje vlak langs het pad. Deze vogel liet zich die avond en in de hierop volgende dagen van korte afstand zeer fraai bekijken en fotograferen. In de eerste dagen verplaatste hij zich soms over een afstand van tientallen meters, maar later werd de vogel meer op één plek waargenomen. Hij werd vanaf 12 juni vergezeld van een tweede vogel. Tussen deze vogels werd vanaf 13 juni meerdere keren paring en voedseloverdracht waargenomen. De beide vogels konden individueel herkend worden. Het mannetje was herkenbaar aan de donkergrijze onderzijde, het vrouwtje kon herkend worden aan de lichter grijze kleur van de onderdelen en de bruine vlek achter het oog.

Ook de dagen hierna waren beide vogels met enige regelmaat waar te nemen, vaak geheel open en bloot foeragerend op een klein stukje slik. Het paartje trok honderden belangstellenden uit binnen- en buitenland naar de Groene Jonker.

Afbeelding 2-4 Kleinst Waterhoenders, 8 juni 2009. Fotograaf: Kees Janmaat

Afbeelding 5 Vogelaars bij het Kleinst Waterhoen, 11 juni 2009. Fotograaf: Frank van der Meer

Afbeelding 6 Kleinst Waterhoen, 17 juni 2009. Fotograaf: Marcel Langelaan

Afbeelding 7 Kleinst Waterhoenders, 13 juni 2009. Fotograaf: Marianne Slot

3.2 Touwtje

Door de grote toeloop aan vogelaars had de bermvegetatie het zwaar te verduren. Er was, naast het oorspronkelijke pad, al een geheel nieuw pad ontstaan en de bermen waren bijna tot aan de waterkant platgetrapt. Op 12 juni regelde Natuurmonumenten daarom een afzetting, waar men achter moest blijven. Er werd een touwtje naast het pad gespannen, dat ervoor zorgde dat men voldoende afstand hield en de vogels niet teveel verstoord werden. Boswachters van Natuurmonumenten hielden verscherpt toezicht, maar de vogelaars bleken zich, op een enkele uitzondering na, voorbeeldig te gedragen en de afzetting te accepteren. De grote toeloop aan mensen zorgde voor een grote sociale controle.

Naast parkeren op de gebruikelijke parkeerplaats, in het zuidoosten van het gebied, bleken ook veel mensen hun auto op de Hogedijk te parkeren. Daarom werd op 12 juni een parkeerverbod ingesteld voor het gedeelte van de Hogedijk dat ten oosten van de dierenbegraafplaats ligt. Parkeren ten westen hiervan was nog wel toegestaan.

Natuurmonumenten plaatste ook een afzetting van de Hogedijk naar beneden. Regelmatig stapten personen echter over het draadje en namen de kortste weg van de geparkeerde auto's de Hogedijk af naar beneden. Hierbij werd dwars door het hoge gras naar beneden gelopen, in plaats van via de ingang bij het uitkijkpunt en de normale paden. Op deze manier ontstonden compleet nieuwe paden.

Afbeelding 8 Touwtje, 17 juli 2009. Fotograaf: Frank van der Meer

Naarmate de Kleinst Waterhoenders langer aanwezig waren, werd het steeds moeilijker om ze te zien en vaak was dan nog maar één van beide vogels zichtbaar. Dit maakte het aannemelijk dat het paartje inmiddels tot broeden was overgegaan.

3.3 Verstoring broedgebied

In de nacht van 30 juni op 1 juli werd het broedgebied van de Kleinst Waterhoenders betreden en verstoord. De vegetatie in het pitrusstukje waar de vogels het meest gezien werden, was bijna geheel platgelopen. Gespeculeerd werd over vandalen, vogelhandelaars en eierrapers, maar de oorzaak van de vernieling van het broedbiotoop bleef onbekend. In de dagen hierna werden beide vogels af en toe nog gezien, maar steeds vrij kort.

Op 4 juli werd een ander mannetje Kleinst Waterhoen gezien en gehoord op een nieuwe plek, aan de noordkant van het voetpad dat dieper het gebied in ligt. Op de andere plek werden zowel het mannetje als het vrouwtje nog gezien.

Afbeelding 9 Verstoring broedgebied, 1 juli 2009. Fotograaf: Luuk Punt

3.4 Pullen

Ondanks de verstoring van het broedgebied werden op 14 juli 5 pullen van het Kleinst Waterhoen waargenomen. Later op de dag werden er nog maar 4 gezien. Mogelijk is dit toe te schrijven aan het bezoek dat een Hermelijn bracht aan het gebiedje waarin de Kleinst Waterhoenders zich ophielden. De pullen waren meestal erg moeilijk te zien, vergeleken met de ouders die zich nog steeds open en bloot op het slik begaven. Soms waren de pullen echter wat langduriger te zien, bijvoorbeeld als ze achter een ouder aan zwommen. Ze verplaatsten zich in korte tijd soms over tientallen meters.

De meldingen van jonge Kleinst Waterhoenders in de Groene Jonker zorgden voor weer een toename van het aantal vogelaars in het gebied. De ouders en jongen werden nu ook meer oostelijk en dichter bij het houten uitkijkplatform gezien, bij de ingang van het gebied, op een plek waar nog geen touwtje hing. Daarom breidde Natuurmonumenten op 17 juli de afzetting verder uit op de locatie van het Kleinst Waterhoen. Ook op de plek van een paartje Porseleinhoen werd de kant geheel afgezet.

Op 18 juli werden voor het laatst 4 pullen gezien. Een dag later werden er nog maar 2 gezien en werd geen volwassen vogel meer gezien. Hier zijn diverse mogelijke verklaringen voor te vinden. Zo is het mogelijk dat de ouders samen met 2 pullen door een groter gebied zijn gaan zwerven, terwijl de overige 2 pullen nog even zijn blijven hangen. Een andere optie is dat de vogels nog wel op de oude locatie aanwezig waren, maar dat er overheen gekeken is. Ook is het mogelijk dat de vogels gepredeerd zijn.

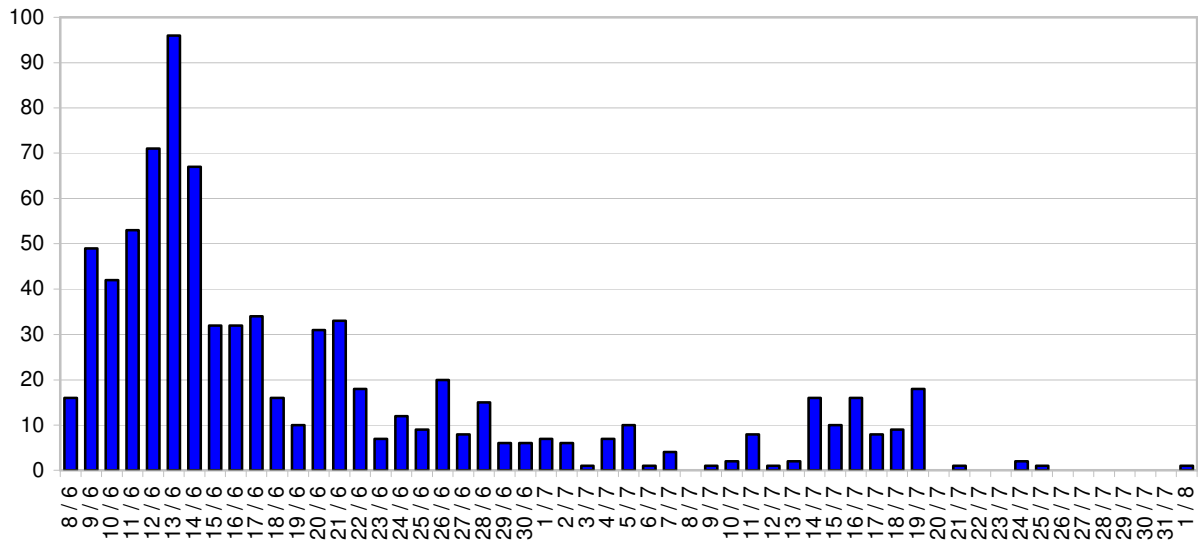
Na 19 juli werd het gebied minder frequent bezocht. Op 21 en 24 juli werd nog wel een Kleinst Waterhoen gehoord, terwijl er op 25 juli en 1 augustus zichtwaarnemingen waren. Hierna werden geen vogels meer waargenomen.

3.5 Andere waarnemingen van Kleinst Waterhoen in 2009

Naast waarnemingen uit de Groene Jonker werd het Kleinst Waterhoen in 2009 ook nog op andere plekken gemeld. In de avond van 14 juni werd kort een mannetje gehoord in Polder Achteraf bij Tienhoven. Deze vogel werd ook nog gehoord op 19 juni. In de nacht van 30 op 31 mei werden ook in de Weerribben twee vogels gehoord.

Op 24 juli werden in een natuurontwikkelingsgebiedje bij Oegstgeest Kleinst Waterhoenders met 3 pullen gezien. Deze vogels lieten zich op een grotere afstand

zien dan de vogels in de Groene Jonker. Vooral lokale vogelaars werden door dit nieuws aangetrokken. De vogels werden hier waargenomen tot 21 augustus.

Figuur 1 Grafiek met per dag het aantal ingevoerde waarnemingen van Kleinst Waterhoen in de Groene Jonker op Waarneming.nl, vanaf 8 juni 2009.

Afbeelding 10 Mannetje van het Kleinst Waterhoen met pullen, 18 juli 2009.
Fotograaf: Martin van der Schalk

Afbeelding 11 Pul van het Kleinst Waterhoen, 19 juli 2009. Fotograaf: Wilma van Holten

Bronvermelding

Becker, P. (1995). *Identification of Water Rail and Porzana crakes in Europe*. Dutch Birding 17: 181-211.

Birdforum.net. *Baillon's Crake*. Geraadpleegd 24 juli 2009.
<http://www.birdforum.net/opus/Baillon's_Crake>

CDNA (2007). *CDNA-mededelingen*. Dutch Birding 29: 97.

CDNA. *Rare birds in the Netherlands in 2007*. Geraadpleegd 16 juli 2009.
< <http://www.dutchbirding.nl/cdna.php?id=95>>

van Dijk, A.J. (2004). *Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisatie in proefvlakken)*. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Gemeente Nieuwkoop. *Natuurontwikkeling De Groene Jonker. Projectomschrijving*. Geraadpleegd 19 juli 2009.
<http://www.nieuwkoop.nl/index.php?simaction=content&mediumid=1&pagid=482&rubriek_id=1090&stukid=21974>

Jonsson, L. (1994). *Vogels van Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten*. Tirion Uitgevers BV, Baarn. Zevende druk 2000.

Mullarney, K., Svensson, L., Zetterström, D. & Grant, P.J. (2003). *ANWB vogelgids van Europa*. Tirion Uitgevers BV, Baarn. Derde druk 2003.

Slaterus, R. & van der Spek, V. (2009). *Recente meldingen Nederland: mei-juni 2009*. Dutch Birding 31: 259-267.

Soortenbank. *Kleinst Waterhoen (Porzana pusilla)*. Geraadpleegd 16 juli 2009.
<<http://www.soortenbank.nl/soorten.php?soortengroep=vogels&id=136&menuentry=soorten>>

SOVON Vogelonderzoek Nederland. *Kleinst Waterhoen: Verspreiding en aantalsontwikkeling*. Geraadpleegd 16 juli 2009.
<<http://sovon.nl/soorten.asp?euring=4110&lang=nl>>

Vogelbescherming Nederland. *Kleinst Waterhoen*. Geraadpleegd 17 juli 2009.
<http://www.vogelbescherming.nl/nl/vogels_kijken/vogelgids/zoekresultaat/detailpagina/q/vogel/113>

Waarneming.nl. *Kleinst Waterhoen – Porzana pusilla. Waarnemingen*. Geraadpleegd 16 juli 2009. <<http://waarneming.nl/soort/view/277>>